

a) Projevy nářeční

Závorkami () je odlišen jiný nářeční mluvčí. V závorkách || jsou otázky explora-tora nebo vysvětlivky.

1. Začátek vyprávění

Vlachovice, Fr. Hověžáková, naroz. 1897:

A co bich si já sedala?

Konedz životu bude za chvílu.

(Už vjeďte nohi bolíja velice, nohi.) No, a já su mlači a mne vám bolíja záda, já už ležím druhí deň. Já sem okopávala tú řepu a pravda f takoví hic a toš, tož ňe vám ti záda začali. No a já okopávám řepu po celíh dňoch! Po celíh dňoch a přetřhám a toš.

Já su nadřená od mali, od desíti rokú sem šta stúžit, jedendzd rokú sem stúžila. Diž ňe tatíneg umřél, co sem mňela delat, a bilo nás šest? |Kdo byl nejstarší? |

Bratr, co šel na vojnu, Joška, šak tam aj ostál, padl, no a tož já sem bila potom najstarší, tos sem mosela do starad zaz o ti drobňejší, no a to máte tak. No něhi divu — a u samích dobrich sedláků sem stúžila; pravda, diž oňi hospodáře bili na vojňe, tož já sem aj s koňma jezđila aj fšcko. — Či to mluví do toho? To sa mluví, to je správa |vynález|, o jé! — (Šag nech pustíja, šak cigánstvo nepravíme! Toz zacigaňte neco!)

2. Konec vyprávění

Vlachovice, stejná informátorka:

(A tos ste to fšcko vidřzali, no!)

Vidřzala sem to, ale sem sa aj naplakala. A můj muž bil velice dobrí a tag urostení a k práci velice schopní. Naplakala sem sa dost, diž ňe muž umřél a děti malé ostati. — Řakovinu dostál — do žalútku a takí človjek, tag jag urostení na parádu bíl, pane. A tož nemocisko přišlo do žatútku. Už mislim ale štiřced rokú leží. Už bude chudág zkhůiti. To je rana, diž nájmenší chlapčisko mňél sedn rokú! Já sen si pravila tag, diž ňe umřél, sama sobje, že rači bich šta do blázince a tam bich čapjela, než muža pozbila. Pot povídat!

Poslúchajte, já hluchá nejsu chvala pánu Bohu, enom trochu mňla us sa ňe delá před očama; víte toliké roki, us sú roki, to us sú přeroki. Už bich mňela ít spat tam.

3. Po svatbě

Vlachovice, M. Kolaříková, naroz. 1896:

Tři dňi hráli, tři dňi sa hrálo. Naložili to |výbavu| na vůs a toš to vėzli za mňú. Na grěfňi vůs truhlu, tú malovanú starodávnú pravda a peřini na to, do tlustej plachtí sa to uvažato a us sa jelo. Pravda, bapki si nasedati kotem dokola tih duchen, spívati, družbě jeli na koňoch před vozem. No tož už vám to pravím, jak to bilo; tož diž už já sem sa dostala tam, de starí bivál, za ním, tož už to potem na druhí deň za mňú tam dovėzli.

Toš peřini a truhlu a f těj sem já už mňela svoje švestki. | zasmála se. Co bylo v truhle? | No tož bóže, sukňe, fjertúški, šátki a fšecco možné. Nemňela sem, já sem chořila tag na robotu si videlávat, já sem mňela šatú moc, dis sem sa vdávala. Já sem mňela enom na fšedňi deň sem mňela takich tich šátkú, jak třeba ti máš, dvanást sem ih mňela, ano. No já, ale potom přiřla voda a nám nabjekla do chatupi a mňe fšeckí šátki, co sem mňela na nedelu, sa zamáčali, no. Ne potom neostalo — jeden, co sem mňela na hlavje, ten ře ostál pjekní.

4. Námluvy

Sehradice, Fr. Polášková, naroz. 1891:

Tož ot škoťy, jak sme chořili do kostela dycky, sme sa zeřli tag hornolhoćti chlapani a my sehradcké cěrky a us sme řli pospoľu. Dycky sme utekali prvňi a vite us sme řli fšeci pospoľu. No a tož tak pomáľy, pomáľy, ař potom k nám začál chořit. — Ja to bylo potom, uř tu chořil. Uř tu chořil a já sem řta tam k řefcovi jednom, nėsla sen si botky spravít a on stál u bránky tam u plota a řčil kaj mňa chylit a veľlekt mňa, eřce bratr mu pomohl, veľlekti mňa tam a já sem víbedz nevidela, aři jak tam majú aři řic, tag ře bylo hařba. Co vám mám povídat! — Svadba byla! Hráta muziga, sami sme si delali, řigdo nám uř — já sem nemňela maminku a oři, oři mu bráňili, oři mu nedali sem chořit, oři mňeli pro řeho tam v Lhotce nejjestu. A tož on, přez jejih vílu si mňa vzál a tož oři aři na svadbu neřli. A potom řa tag mňeli rádi, že v řivotě řnikoho řigdo tak nemňel rát. No oři co mňeli dobrého, dycky do kapce a toř pro Frantiřku. Ano, potom řa mňeli veľice rádi, až řa poznali, oři chteli enom, aby byl tam ve Lhoce u řich.

5. Nehoda

Sehradice, stejná informátorka:

Ale hen tá sa topila. Jéďr, jak, jag řeti, vite. Byťz veľiká voda a to vite, takových pjen sa nařelá. A tož oři u těj řiky dosihali to rukamř pjeni, aj tady řusedřij chlapce — a řčil najedníc, držula sa práďla a práďlo sa zvtľo a ona röh do vody a už i nebylo, enom, ona mňeli veľiké copy takové, tož enom takové copy pľavaty. To enom chlapadz začál křičat a tož leteli tam, tady řused, a vytahli ju. Ale byla napitá vodú! Povídala přej: Mamí, já sem — |ukazovala seřvené rty| tag držala hubu, abyř nepila, ale byla napitá dost. A řčil ot těj doby sa nepújde vám kúpat! Nebojte sa!

Poznámka. V řeři nejstarřich obyvatelů Sehradice vyskytují se palatalizované reťnice. Informátorka už je nevyslovovala.

6. Co všechno se vykláďá

Vysoké Pole, Terezie Sovadinová, naroz. 1884:

Jak sa utopila? Ře ve voře. Ře řčil sa moc potopilo v Bratislav'e ľuďi. Ře přiřel jakýři víchř a sedeli na loťkách, na těj voře jedňi, že ich převrhlo a fšeci spadli do vody. Řčil, přadeřřirem, nebo řčera, tyto řře. A stromy že to vytrhlo aj a vody řa bylo po pás. Aj tu u Zľina, jeli do práce řčera a že nemohli přejet, aj řři stromy naras že vyvrátily sa na tú silňicu, jag jeli. Ře nemohli přejet. A na auto že to báćlo desik, aj rořřepalo to auto |předmět|, ty stromy |řinitel|. Vite, to má habuze a toř to propichne, skľo.

7. O strařidlech

Vysoké Pole, stejná informátorka:

A tož o strařidloch né |se nevyprávělo|. Uř řčil strařidla nechodřja. Ale toř chořivali! Tož jeden ředáček, že v hájku, že vartoval ty trnky, m'ěl tam búdu, kľadl si oheň a chtěl

vyplašit, tož druzí chlapi zebali z voza koto a namotali mezi ty špice stámy, poléli petrolínem a zvrchu to bylo s kopca, že zvrchu to zapálili a pustili to dótu k téj búde; a dedág, jak to uhlédli, že povídál, že nedobrý, že čért. Prvej víte vykládali, že čért sa snáší, toš tedy že přej čért pro něho ide! A pryč také utékli s toho pola. No a tož různé a různé takové, víte. Jeden druhého plašil.

8. Plátno

Újezd u Vizovic, Anna Drgová, naroz. 1892:

|Ještě se pořád přede doma?|

Ale ešče přadú aj tady aj fčil. Ešče přadú moc; a tož my zme nem'eli tento rok s toho nič aňi lovi — to sme nem'eli už čím přast. Ale je to dva roky, také sme přadli. Hen v Lúčkách tam ešče to přadú, tam mívajú aj šedesát kľbeček. No nekerá aj sto. A plátna — dycky s kľbečka je víte loket plátna. To něhi metr akorát. To je tak tři štvrte metra ten loket. |Co se dělá s plátnem, když se přinese od tkalce?| No potom sa opere a dáva sa to bílit. Ja dycky do vody — to dyž nemáte žľuňe při sobje, tos sa to do nejaké hrubé nádoby namáča a dycky sa to dá na slnečko rostahne — a potom jak to uschne, zas to idete namočit a zas to prostřete na slnečko a tak sa to dělá furt, to aj dva roky aj tři sa bílí, aby to bylo bílučké. Dyš to chcete na posteľe na ty plachty a toš to mosí byt bíľuňinké jak křída. To to mosíte bílit dlho, a dyš to chcete na m'echy, toš to sa — jeden rok tak — dáva na to — jag dy je čas — to sa určíte každý deň víte nenese bílit. Jenom dy je p'ekně — dy svítí slnko. Dyž nesvítí slnko, toš to neschne. To by enom krňelo.

9. O handlování

Vlachova Lhota, Jan Fojt, naroz. 1887:

(Nebojte sa nič, prf to bylo fšelíjaké. Šag dedáček vám poví, jak s ěima handlovali, s tyma koňami!)

Ja, to bylo handlování! Kúpily sa a prodaly sa a toš.

(A gde ste chodili?)

Až na Stováky kúpit, do Žiliny a gde sa choďilo, gde bylo laciňej, gde sa dalo kúpid laciňej. Tady bylo — takové ty menší koňtky alebo menší volky, toš to už bylo.

(A gde ste ve sv'ete býl?)

No na tych Stovákoch, a dál ěigde. Při hospodářství furt, já sem ěigde nechodil. Nevím o žádném takém vykládaňi, daleko-i sem býl. Najdalěj sem býl v Brně. Toš to sem býl najdalěj. A dyby né rodiny, to sa tam moi sestry chlapig ožěňil a tam zme byli na svadb'e a toš to bylo to nájděšší chůza.

10. O jídle a zdraví

Vlachova Lhota, stejny informátor:

A dost, už ěa neunavujte! Už nemožu tag dlho mľuvit, jak prvěj sen jadro řečnovál a fšecko f pořátku. Tož osndesát je osndesát! Toš to víte dobře! Až budete m'ed vy osndesát! |To nebudeme!| To nevíte, to vy nevíte. Ale je pravda svatá, já sem býl v nemocnici a býl sem tam s kamarády a bylo nás tam p'etářiced na sv'etňici. Tož dys sem začál vykládat, toš fšeci vypravjali, dedáčku, ešče staňte a pov'este nám, jak to bývalo. Toš tak to bývalo: Dys sme sékli na hůkách, přiněšli nám na lůku kyselice, jak to víte, bečkovéj, ze zelí téj vody, zapražěnej slaňnamí, to já mosím pov'edet, á to bylo dobře. Dneskaj? Vám donesú z hrnec kafe a to je enom, abyh řekl, otpuste, abyh váz neurazil, sračka, to něhi nič. Ale kyselica taková s chlebem a potom šišeg omastených smetanú, sirem, toš to je také záklat. To já dycky pravím, že já přeživám ten život skutečne tak

s toho starého, s těch ideál. Totohle něhni zdravé, co to vy íte, aňi si můžete nemyslet. To sú fšecko náhražky a nápravy. A to byto tedy doma udeľané, sir býľ doma, másto bylo doma, fšecko bylo doma, toš to bylo inši život, jag je dnes. Dneskaj to sa kúpi jakéjsi ten teda tej náhražky takovej na to, to něhni takový život. Tož ěe to tí chlapi tam nechťeli aňi v'ěřit f tej nemocňaci: Dědáčku, bylo to pravda? Je to pravda? Je! To sem přežil já, já vám to móžu pov'edzt.

Vlachova Lhota, Anna Fojtová, naroz. 1891:

Dneskaj si každý zapřihne ten vůz a doveze si to, uš tyh noši tolik ludě nenosíjta! O jěj, co my zme sa nanosili! Aj na ty břeměna! Já nevím, jaksi to aj, šak sme mivali aj ty voly, aj čím dovést, ale tož jaksi to, šetřili voly a rači sa sami dřeli. No né, m'eli zme dysi spachtované tú Konupkovu řivu a bylo to ve vojnu. Naši tatíček neboščík, ten pravíval a byly jakési dva svátky, pravím, tatíčku, ná šak poďme si naséct a dovést, toho futra! Ná pravil tatíček, ná něhni tí lúto toho voza zamazat a tyh volů gdesi hnat? Šak sa lechko, lechčej sa donesú ze tři břemena! Tož děľajte! | = To máte tak! | Bývalo to tak!

12. Na strážnických slavnostech

Valašské Klobouky, Fr. Horalík, naroz. 1888:

|Chodíte po besedách?| Po besedách. Ale po práci, tos co, ináč to nějde. | My máme pro vás práci. | Ja no toš, to máte práci! Bavíte řa, mám tadi robotu tolikú, no! | Ta neuteče! | No ja do jézédé mosím ít. Co mĩslíte, no! Co bi tí těškopracující jedli?! Mo-síme přeca enom delad na ře, řádnĩ nechce a tož mi staři mosíme. | Aspoň chvíľku. | Víte-ĩ tedy, já děcki nejsu jakisi děcki ve stejnej nátaďe. | Ale povídání jistě bude pěkně. | A toš to já vím. Šak aj já su pjeknĩ, ale tož na starozď velice né.

A tož ve Strážňici zme bili, bilo tam pjekně, dobře tam bilo. A toš pjekně tam bilo. Zme tam vistupovali, náš krůžek mňěl pjeknũ muziku a toz zme dostali tam prvňĩ cenu. Šak je to tam vystaveno u Beránků. Čerki také pjekně spivali a tož já sem tam mňěl také jakisi tú řeč. Spjevĩ sen tam mňěl, tancování a toš takové řselijakě. Vám to móžu aj zaspívat, tú řjesničku! | Piseň. | (No vidíte, jak on to umí!) Aj on to umí! Ja do ví, do to vjeděť?! Dibi tak tadi bíľ Macenaur stari, ten bi nám toho navipřávjál! Jájájá. Co, bješte pro řeho, je doma. No no no. Ty počůvaj, bješ tam k tom sítku, co děľajũ ten koláček, že abi sem přĩšli honem, že ih velice potřebuju, viš? On vi, kde je to. Řekňĩ, stričku Masřarovĩ | vokativ |, pote honem k nám, sa nám kráva telĩ, no! Ale hnet! | Smích. | Dĩť tadi čľovjek něhni připravenĩ, vi tady přĩdete, já mám tolikũ robotu — neh je to řřeba až do večera? To bude do večera to bude drachšĩ, víte?! Mi to bereme také od hoďinĩ. | Zaspĩvejte nám něco. | A tos spĩvat, tos co spĩvat, a k tomu mostjya bid notĩ, víte?

|Jak jste chodil za panímámou?| Ja to tak ešče! Šak sem tam spĩval řjesňĩčku o řĩ! No dis sem bíľ ve Strážňici! Dis sem si potom vzal invũ. A tos sem sa í mosěť otprosit. A tos sem tam spĩval. | Piseň. | No ja, tak je to! | Panímáma to ale s vãmĩ vydržela dlouho. | Tož vidřžata, vidřžala, isteže, tos co mňela delat?! Tož díž nevidřžata, pustĩla to máte tak! Tak je to na tom svjete!

Ja toš to máte f takovũ nejakũ přĩhodnũ dobu přĩt! A toš počůvaj, Francku, a tož aj ti im ešče neco povjes! Ale co to je, to je | když se zdráhá |.

(A co já vím, já, znám. | A v té Strážňici?! | Jak já sem tam bíľ uš po desátěj, uš po desátěj sem tam bíľ. Tento rok to bilo vjeru pjekně. Počasĩ nám přĩlo a toš fšecko to dobře dopaďlo. Já sem tam bíľ f tej Klenotňici a to bilo fšecko vibraně to nálepšĩ z nálepšĩch. | Ženě: | Nepočůvaj, nepočůvaj!)

13. Veselí muzikanti

Valašské Klobouky, Frant. Matzenauer, naroz. 1886:

Ve Slušovicích sa už nociwalo a naspátki, co já vím, f Kašarje či kdesi. A toš tam také. To už dicki každi rok tam chodíja ti wrčiti ludé, tam chodíja už nocovat. Jedni leziú po žebri na húru do sena, jedni do stodoli. A toš tak im to nedato spat, toš tam také venku seděli okolo ohňa na lavicách, šak tam také uš placu velice aňi nebilo, už nás tam tolík bilo. A tož im sa to libílo, povídá: Strícu, sákra toš, doneste im tam tím muzikantom! Tož já sem nedbál, nono, já sem nedbál, nalévál. Ná, Tonku, podrž ňe ten pohárek! Potom zaz Joškovi, také je to mladí, abyz nepovjeděl, že dis sen toho mňěl tolík, sám sem to nemohl zmoc, toš také na, pochiť, pochiť! Potom aj tom, Zbiškovi tom, jak se menuje, co no tu basu hrál, ten malý, jak sa menuje? Tej Francky. Stolařik! Na, počúvaj, na. No tož nahíbalí, nahíbalí a hráli, tak to ti chtupi s tich šmicú létali. Aj Zbišek bíl f takovej nálade, počúvaj, Francku, no toz neviděl! Žena mu odešla prič, cosi tam nelúbilo sa í to, a takovi povídám, co si takovi nezdařeni? Bóže já su tak ščasni neska, že í tadí nemám. Ona za mnú chodí jak řeku ezekutór. Já sa aňi viscade nemožu íť, furd ňe je f patách. Bóže miú, jak su tak ščasni! Na, na! Jag on sa menuje, Lubošek či jaksi, na! To sem mu nastřkál sem mu furt ti pohárki a už ležďt basu na břeše a strúhál fest! A toš tag zme tam, chwała bohu, dopili aj toho rána.

14. O staré škole

Držková, Leonora Krčmová, naroz. 1875:

Býl ve Vlčkov'e učitel Buček. Toš ten, si rád vypít. A jak si vypít, toš přiřet do třídy a sedť si, pravda, opitý, enom dřímál a my kolem ňeho vytahovali zme mu prstěnky s prstú a toš to bylo učení takové, ano. A dys sa dál pit, tož píť aj týdeň aj štrnázd dňí. A tož my sa neučili ňic. Za týdeň aj štrnázd dňí. Ale rádi zme do téj školy šli, že zme mohli mu ty prstěnky vytahovat. A na stolku zme mu převřhali ledaco.

[Místo skupiny ňi, ňi slabikotvorné ň (dlouhé nebo krátké).]

15. Příhoda z války

Kostelec u Gottwaldova, Marie Březíková, naroz. 1879:

Schválňe, vy lesti víte, gde je Vlkoš? Víte gde je Vlkoš, jak se ide ... No no no! Stam-ocůť sem nésťa na zádoch pú metráka zemákú. Rozvařte si, pú metráka zemákú a břuch tak! Pú metráka. Dovedete se vžit a přída do Otro'kovic takový lajdák tump mi to chtět zebrať, no a já sem začala prosit a toš potem sem se jaksi ... Ten, co je tam na téj dráze, toš potte sem a tož mnú smýkť a já sem šla, p'ěšky sem šla až dóm, z Otro'kovic! Pú metráka zemákú na zádoch! To je hrozně, já sem říkala. Neh je to jak chce, enom dyž války něňi! Neh Búch chrání války!

b) Projevy interdialektické

1. Z vyprávění P. K. z Uh. Brodu, v době záznamu osmnáctiletého (zaznamenala H. Dočkalová):

Noa tak sme vipálili přes ploteg do ídelni. Tam sme dostali kávu, tři pletínki jag običejňe, noa pak sme valili na pole. Na poli sa trhalo, na chmelňici, noa do devíti sme už običejňe mňeli jeden vjertel. U každého sme dicki stáli a přesvječovali sme, abi nám každi trochu dál. Mi sme uzavřeli dohodu, štiřé kluci a tag v noci sme, mi sme to tam mňeli špatně s té stránki, že tam s nama spali učitelé. Na chmelňici sme dělivali opčas nejaké ftípki. F. Z. sme vitáhli židličku navrch, furd lozil okolo ňi, hledál ju. Jag vilézl na ten slúp, potom mu ju zdelávali.

2. Rozhovor sedmnáctiletých z Uh. Brodu:

M: *Tag Ado, jak sa ti líbil veletrh letošní? To nejlepší, misím pavilón vihořel, že ten s tíma lihovinama, vubec ten náž eksport a jinag akorád bil misím dobrí ten pavilón národú, že? Potom tam bili auta, že?*

A: *Bili tam dobré ti auta přet pavilóni a pak ti tešké stroje.*

M: *Ale aj ti letadla tam bili dobré, že? Ten Blaňík zvlášť, to bilo dobré letadlo.*

A: *A co se ti líbilo třeba f té zahraňiční expozici, přeci ti magnetofóni, co tam bili, ti, víš.*

M: *Bili to hlavňe Japonci ze svojú technikú a pak taki západní státi se svími auti, here tam vistavovali venku, a pak to bili nekeré obrábjeći stroje.*

A: *Misím dost se mňe líbilo to ruské auto, tá Čajka, to bilo černé, tá šescetrojka bila dobrá.*

M: *Sou to dobré auta, ale velká spotřeba.*

3. Druhý rozhovor sedmnáctiletých z Uh. Brodu:

Z: *Prosím te, jaké to bilo dneska f té češtině, to ti bila hrúza. O čem sme to mňeli vlastňe vikládat? Nebo f tom dejepise?*

P: *No tag já si misím, že to dosti dobře visvjetluje, až na to, že nerozumím tím jeho čárám, které sou na té tabulí. Proste musíme si to — viklad je dosti dobrí, ale zdá se mňe, že nám dává tolig učíva.*

Z: *No já bih aňi neřekla, on začne vikládat a narás tag nejak skáče z Evropi do Azije, a to je, hrúza úplná, pořád mluví o nečem iném a například, jag mluvil o té revoluci, vikládal hned o Rusku, a zrovna s toho skákal nekam do Maďarska a tady g Bánovu.*

P: *No v tom dejepise je to ešte jakš takš, horší je to f té češtině.*

Z: *Ježišmarja, to bilo dneska hrozné. Chvala bohu, že tam už nejsme.*

e) Projev mluvčího usilujícího o vyjadřování spisovné

Z vyprávění M. S. z Uh. Brodu (v době záznamu osmnáctileté) zaznamenala H. Dočkalová:

Loňi to bylo trochu bídné u nás, protože nakonedz gdis se přejde z devítiletki na tí dvanástiletku, tak ten přechod je velikí, že a, tag bilo to dozď optížné, ale potom sme přece jenom vivázli a teď už víme, jag gdo chce, jak proste to bere, a tag už ruština nám docela de. Tag ono se ešte nemože říct, že nám de, protože začáteť roku a bereme první článeg a první tematiku, že, tagže to ešce neňi nič.